

A90

24 ianuarie 1859. Un act politic de mare importanță — Unirea Principatelor Moldova și Muntenia face să se împlinească, într-o primă etapă, năzuințele seculare ale poporului ce străjuiește de veacuri pe meleagurile dintre Dunăre și Carpați. Deși datorită condițiilor istorice specifice poporul nostru a trăit de-a lungul Evului Mediu în formațiuni statale deosebite (Moldova, Țara Românească, Transilvania), el a fost preocupat în permanență de transformarea pământului strămoșesc într-o cetate, în care — după cum scria marele revoluționar Nicolae Bălcescu — „podușul Transilvaniei, cu cununa lui de munți înalți, ar constitui fortăreața propriu-zisă, iar dealurile care o încing de jur împrejur ar reprezenta întărirea înaintate, care se coboară dinspre cimpia, pînă la șanțul apelor”.

Conștiința unității de neam și de limbă a poporului român, a continuității sale pe teritoriul locuit de el, a unității naționale a fost vie în inima poporului nostru, a marilor voievozi Iancu

de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, ultimul realizînd pentru scurtă vreme „strîngerea laolaltă a tuturor ținuturilor locuite de români”. Cronicarii și învățații Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Samuel Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior

populare pentru realizarea statului național român. Cel dintîi care a fost pătruns în secolul al XIX-lea de ideea națională a solidarității politice între români, bazată pe existența unui popor român, a fost Tudor Vladimirescu. În scrisoarea din 5 aprilie 1821 către divanul Țării Românești,

„Unire-n cuget și-n simțiri...”

au fost primii care au documentat originea limbii și poporului român.

Cristalizarea ideii naționale are loc totuși în secolul al XIX-lea, cînd germeii capitalismului pătrund tot mai mult în viața economică a Principatelor, iar burghezia în formare, intelectualitatea progresistă, vor lupta alături de masele

Tudor Vladimirescu scria: „Mai cu dinadins trebuință urmează să aveți corespondență cu dumeleor boierii moldoveni, ca unii ce sintem de un neam, de o lege... fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga deopotrivă dreptățile acestor principaturi, ajutîndu-ne unii pe alții”.

Necesitatea unirii Principatelor a fost susținută în deceniile următoare de „mintile luminate... legate prin fire invizibile de popor” în frunte cu Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, Avram Iancu, Andrei Mureșanu și alții.

Dorința poporului român de a se uni într-un stat național independent și suveran a fost exprimată clar în timpul revoluției de la 1848.

Cei peste 40.000 de români transilvăneni adunați la 3/15 mai 1848 pe Cimpia Libertății de la Blaj au cerut „Unirea cu Țara”, iar moldovenii prin programele lor revoluționare și muntenii la Islaz și București cereau, de asemenea, unirea românilor. Purtătorii cei mai hotărîți ai ideii unirii au fost masele populare.

(Continuare în pag. 19)

PROLETARI DIN TOATE ȚĂRILE, UNIȚI-VA!

ate ne u

revistă de cultură

ANUL IV NUMĂRUL 1 (30)

IANUARIE 1967

20 PAGINI — 3 LEI

opinii

LEGENDAR ȘI ACTUAL

„Avem o țară frumoasă și bogată, un popor harnic și cutezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restriște, înfrățit cu codrii, riurile și văle și-a apărât glia, iar acum, sub conducerea partidului, își zidește o viață nouă.

Poporului, adevăratul făuritor al tuturor bogățiilor patriei, trebuie să-i închine oamenii de artă și cultură tot ceea ce pot crea mai frumos și mai bun”.

(NICOLAE CEAUȘESCU: „Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.”)

Apariția unei noi ediții antologice de legende populare românești („De la Dragoș la Cuză-Vodă”, B.P.T. 1966, îngrijită și prefațată de V. A. Dăscălești), prilejuește îndreptățite nostalgii după o vîrstă la care lectura lor ne cutremura de emoție gîndurile și simțirea. Aceste legende de profundă tradiție patriotică, chiar dacă nu ne înfățișează amănunte explicative — încă Bălcescu arăta că valoarea lor documentară nici nu se află aici — ne dezvăluie sufletul poporului din veacurile trecute, păstrează „ceea ce îi este scump, (poporului) cîă vreme simte acest lucru, după cum poate uita îndată tot ce i se pare lipsit de interes”.

(Op. cit. p. IX). A cultiva acest codex etico-estetic de sorginte folclorică, a ne ocroti mitologia noastră națională nu este numai o chestiune de etnografie sau folcloristică, ci și una cu implicații sociale de inepuizabilă actualitate; căci ființa națională a oricărui popor își află aici unul din izvoarele cu apă dătătoare de puteri proaspete. Despre influența covârșitoare a literaturii mitologice orale, a legendelor și tradițiilor, asupra omenirii, au vorbit nu o dată Marx și Engels. Oare nu Marx a spus: „Grecii vor rămîne pentru totdeauna învățătorii noștri, datorită grandioasei lor naivități obiective, care ne înfățișează fiecare obiect fără văluri, în lumina pură a naturii sale, chiar dacă a fost o lumină palidă”? Și oare nu clasicii ideologiei proletarietului au atestat ireparabilitatea unor fenomene artistice, de dimensiunile epopeilor homerice? Fapt este că materialul inițial pentru meditația filozofică despre natură, sau impulsul fanteziei către transfigurarea artistică a realității, indemnul la stăruința înțeleaptă asupra structurii și originii lucrurilor înconjurătoare le-a dat întîii mitologia. Încă în străvechea mitologie hesiodiană se ogîndeau stări de spirit protestatate, nutrite de țărînimia asuprită în condițiile orînduirii sclavagiste; mitul „virstei de aur” a unui trecut gențilic neguros nu putea reprezenta, evident, o soluție, dar era o formă de respingere a prezentului. Așa vor proceda mereu creatorii de legende și mituri; fenomenul e vizibil și în legende populare românești, deși acestora li se adaugă atributul mărturie istorice: „Istoria povestită de poporul însuși, în legendele sale naționale, are cădura faptului trăit, faptului la care naratorul a participat sufletește măcar” (ibid. p. XXII). Și apoi chiar dacă, așa cum spune Marx, mitologiile se întemeiază pe „lipsa de maturitate a individului, care nu s-a desprins încă din crisalida legăturilor naturale cu alți oameni”, merită subliniat tocmai faptul că legendele, miturile și alte forme de artă folclorică — de incontestabilă esență colectivă — contribuie funciarmente la închegarea colectivităților umane, reprezintă „icoana sufletescă adevărată a fiecărui popor, după localități și timpuri” (O. Densusianu: „Viața păstrează în poezia noastră populară”, p. 53, E. P. L. 1966).

Vasile Sporic

(Continuare în pag. 19)

150 de ani de teatru românesc cult

ancheta ateneu

ANUL LITERAR 1966

doi pagini ILARIE VORONCA

Lautréamont „poezii”

Anexă la raportul Comitetului delegaților de Secțiuni asupra proiectului de lege pentru modificarea armelor țării, reprezentînd diverse tipuri de steme și blazoane ale Principatelor (1864).

florin mugur

istorie

„Medicul lui Ștefan cel Mare se lăcuia doctor în arte și medicină”. (NICOLAE TORGA).

Știi să călărești, doctore? Cîte războaie ai bătut, doctore? Dormea pe lădița de scule, plină de ierburi de dragoste, de cărți innegrite, de ium.

At scos un spin, doctore,

din piciorul drept al căprioarei și-ai plecat cu spinul în mină, aprins, și-ai plecat prin o mie de nopți de război, despiciindu-ți în vînt barba grea, adunată din Biblie. Și căprioara alerga în urma ta pînă i se făceau copitele de piatră, pînă i se făceau copitele de sticlă și-i croșeau în zori fire de lărbă ascuțite prin copitele tremurătoare, de sticlă.

Ai vindecat satul cu o mie de copii ciumați, doctore, de li s-au umplut toate cărțile de copii ciumați care mureau încet printre cuvinte, prinzîndu-se în ultima clipă cu pumnii de cite-o linie strîmbă.

Și-ai încercat să vindeci domnitorii. Să treacă iugînd căprioare subțiri, de răcoare, printre rînilor! Unde ț-e fierul înroșit în foc? S-a pierdut undeva, între prîntii. Cine ești, doctore? Ești cel care va fi dat dispărut — doctorul trist pierdînd într-un amurg în durerea bătrînului Domn, mai presus de puterile sale.

Lasă-ți lădița lingă patul meu, îngăduie-ne pace, căprioară. Uite niște iarbă ruptă din cărți. Nu ne mai lovi timplele cu copita de sticlă. Doctorul și cu mine trebuie să dormim. Doctorul și cu mine trebuie să prîndem putere. Încă mai avem de mers — și tot prin istorie.

La răspîntia lui Decembrie cu Ianuar, cînd controversale cercetătorilor aproximează nașterea lui Mihai Eminescu, paginile revistelor noastre consemnează sărbătoarea națională care e amintirea scurtei și dureroasei lui treceri printre noi. Ne-am obișnuit de mult să identificăm în ființa lui ipostaza superlativă și ideală a spiritualității românești și să deducem din însăși viața lui dimensiunile mitului la care ne închinăm în vis, deopotrivă cînd soarele răsare sau cînd apune întunecat la orizontul Carpaților. Sensurile simbolice ale existenței lui Eminescu și temeiul cuvîntului său, rămîn lezaur inepuizabil, și fiecare generație nouă îi sculpează în marmoră alte și alte statui ce-i seamănă lui, cu toate că nu seamănă niciodată una cu alta. Iar întrebările se articulează mereu cu neistovită ardoare, cău-fîndu-l pe cel care a fost odată ca niciodată: Cine e Eminescu? S-au scris și se vor scrie volume, biblioteci întregi i se vor consacra, dar nici un răspuns nu-l va putea cuprinde, pentru că dincolo de ceea ce a fost, el urmează întotdeauna să fie.

Puteam vorbi, așa cum au făcut exegeții, despre tipul eroului romantic în dezacord cu realitatea ambiantă, bîntuit de grandioarea unor epoci revoluționale și de idealuri înalte și himerice. Îi putem oferi strălucite interpretări literare. Dar une-

a. e. baconsky

MEMENTO EMINESCIAN

ori e bine să și făcăm puțin în preajma lui, adînciți în lungi convorbiri cu noi înșine. Căci dacă virtuțile lui ne reprezintă hiperbolic, nu mai puțin și drama lui Eminescu rămîne revela-toare pentru noi.

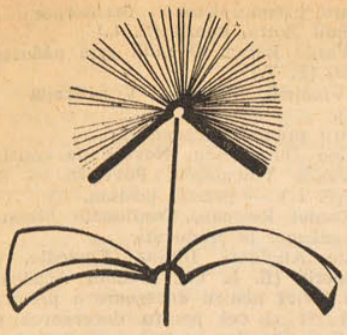
Drama lui e rezultatul unui refuz structural de a trăi „la porțile Răsăritului, unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic”. (Matei Caragiale: Craii de Curtea veche). Vorbele acestea prea puțin măgulitoare, desemnează o geografie spirituală care a născut imensul hohot de ris, grotesc și sarcastic, al lui Caragiale bătrînul, și universul fastuos, populat de fantome crepusculare, al fiului său, evanghelistul Craiilor. Dar Caragiale a ris pînă cînd a fost silit să abandoneze lupta; proliferăți monștruoși, eroii lui l-au coplesit și l-au învins obligîndu-l să-și stîrșească zilele în solitudinea unui autoexil berlinez.

Eminescu venea din alte zone ale sensibilității noastre și risul nu era pe măsura lui; el purta vocația categoriilor grave ale existenței, avea palama inexorabilă a marilor mituri și se reclama de la noblețea imemorială a unui popor căruia circumstanțele ingrate ale istoriei nu-i îngăduiseră să-și consolideze tradiția. Poetul a-

(Continuare în pag. 7)

BACĂU

Inv Nr 601/1967

Sorin Titel

REÎNTOARCEREA POSIBILĂ

Proză de analiză infinitesimală, încărcată de pasaje inevitabil prolix și de importanță laterală, paralelisme savant conduse, bogat sortiment de observații „en detail”, și cu toate acestea nuvela **Reîntoarcerea posibilă** a bănățeanului Sorin Titel nu prezintă dificultăți de descifrare a mesajului, fiindcă autorul deschide pe parcurs numeroase paranteze de generalizare exegetică, rezumate de altfel și de editor, aproape cu aceleași cuvinte, pe coarta volumului.

Când Sorin Titel ne vorbește, într-un caracteristic stil de idei, despre „lipsa de apartenență la lucruri” a eroului său, despre „rolul de observator ușor indiferent al vieții, o anumită detașare” etc., și adaugă silogistic: „Niți o pasiune: prin urmare, inutilitatea confesiilor, nici

Cellalt ochi, (cel galben) îi las să s-amuze Privind cum se țin toți ca scaii de mine. Ha! Ha! Dac-ai ști cit vâ șade de bine, Sărind, topând după negrele-mi buze, Cellalt ochi s-amuză și-l las să s-amuze.

C-un tainic creion îmi sporesc frumusețea, Fac loc în cidru de trei ori pe noapte, Și-n loc de scuipat am ceva ca un lapte, Pantofi cu baretă mi-ajută zvelțețea, Și-un drog scos din singe de scoarăă nobletea.

Toți dinții din gură pudrați mi-s cu aur, Mijlocul mi-e supt în corset sub cămașe, Fumez numai pipe de opiu uriașe, Pe brațul meu drept, tatnat-am un taur, Și fruntea mi-e ncinsă cu frunze de laur.

Intre-atitea ațe și-a incurcat firul vieții proprii. Se cade un moment de pauză reculeasă în vacarmul volubii al entuziasmului cu care salutăm proaspeții cavaleri ai scrisului tinăr: pentru acest discret paladin al incantației, care le-a dat multora acolada, investindu-i. Spre a-mi ispăși culpa că-l salut atât de tirziu în scri-

o rană, deci lipsa de necesitate a unui pansament”; sau: „el era conștient că resursele lui de afeclune se consumaseră în reacții scurte, lipsite de durabilitate și consistență” etc. astfel de interpretări, ca și motto-ul elocvent extras dintr-un roman de Dostoievski, fac din critica explicativă un act superfluu și invită la o pronunțare imediată cu privire la valoarea scrierii.

Marea insuficiență a nuvelei, în planul epic, stă tocmai în trebuința imperioasă a autorului de a se explicita la nesfârșit. Materia epică propriu-zisă se pulverizează în acest laborator de analize microscopice, faptele nu vorbesc îndeajuns de la sine, — de aici necesitatea unui supliment de comentarii. De exemplu, pictorul Ștefan e torturat la modul existențialist de problema comunicării în interumane, simte nevoia unei întuiții profunde a existenței omului, dar elanul său gnoseologic se împotmolește în prejudecăți, singularități și ezitări. Autorul sugerează la un moment dat ideea imposibilității cunoașterii reale a semenilor noștri: din observarea comportamentului unei femei, cineva „deduce” a se fi petrecut fapte dezmințite mai departe de autodezvăluirile spontane ale eroinei (pp. 55—58). Situațiile de acest fel sînt absolut verosimile, după cum este banal adevărul că fiecare individ percepe realitatea prin filtrele intereselor și afeclor sale particulare, viziunile-cliseu nefiind cu puțină. Pe autor nu-l satisfacă însă demonstrația faptelor (care, ce-i drept, nu-i întoideauna concludentă) și recurge la enunțul conceptual, adevărat reflex explicativ: „Poate că-i într-adevăr imposibil să cunoști prea bine un om” (pag. 101). Tot așa, satisfacțiile efemere și facile în care eroul se complac mult timp sînt calificate de repetate ori drept „bucurii de matineu”.

Ceea ce impresionează la lectură este remarcabila franchețe a relatării, ca și lirismul discret al retrospectiviei în copilărie, de o autenticitate în afară de orice dubiu, pentru că înțelege dintr-un sondaj în chiar trăirile scriitorului, atestat, de altfel, de acesta („cu riscul ca aceste pagini să rămână doar niște însemnări rememorative ale autorului”, pag. 106).

În concepția lui Sorin Titel, personajul său, pictorul Ștefan (o dubură, de esență autobiografică, a autorului însuși) are nevoie de o reîntoarcere („posibilă”) la lumea de candori infantile (inhabitată de imprejurări), spre a-și valorifica resursele latente ale talentului. Analizistul sînt, aproape fără excepție, anticlotalii, însă Sorin Titel știe să scrie, ori de cite ori are ceva de spus.

Leonard Gavrilu

soare. Îi chem „la cheful nostru grav, stropit cu moarte...”: e o invitație și pentru cititori să-l caute și să-l cunoască pe Radu Stanca, „un turn răzicit între case, un turn de pe care cad pietre prefoase”.

Cu-acest cel dintîi turn liric inaugurez aici arheologie unor destine. Curățate de zguroase neînțelegeri, vom re-

Prin lungile, tainice, unghii vopște Umbrela cu cap de pisică rinjește, Și nu știu de ce, cînd plimbarea-mi priește, Cînd sînt multumit c-am stîrmit noi ispite, Din mine ies limbi și năpirci otrăvite.

Din mine cresc crengi ca pe pom, mătașoase, Și înăși natura atotștiutoare, Ea înăși nu știe ce sînt: om sau floare? Sau numai un turn răzicit între case, Un turn de pe care cad pietre prefoase.

Sînt cel mai frumos din orașul acesta, Pe străzile pline cînd ies n-am pereche, Atît de grațios port inelun-ureche, Și-atît de-nflorite cravata și vesta. Sînt cel mai frumos din orașul acesta.

găsi sclipînd în lumina contemporană douăsprezece turnuri pe o citadelă: a nedreptăților prin uitare. La pragul augural ne-ntîmpină Corydon.

Romulus Vulpesu

c o n t i n u ă r i

MEMENTO EMINESCIAN

vea religia valorilor și le căuta în timpurile vechi ale evului mediu românesc, în epocile lui Mircea sau Ștefan cel Mare, poate cele mai strălucite d'n întreaga noastră istorie. El nu avea unde să plece și, consecvent cu sine, a rămas să-și suporte înfrîngerea aici, pînă cînd a intrat în împărăția de ceață a lui Hölderlin; o trenă de cuvinte, aceleași care-i otrăviseră viața cu vidul lor sonor, restructurate în vane și clamoroase elogii, i-au ținut loc de recviem.

Poetul era degustat de cuvinte și de toată recuzita disimulării: această oroare îi străbate ca un leit-motiv, poezia. Pretutindenea întîlnim măști, actori, cuvinte goale, nimicuri, spoliale, fraze lustruite, flori deșerte, glorii născute pe stradă la la ușa cafenelii, comedia minciunii, etc. Nu e oare util s-o observăm? Dar această viziune a ambianței ca epidermă grandilocventă?

Din mii de mii de vorbe consist-a noastră lume Această lume strimbă, urită într-un chip Cu fraze-mpestrită, suflată din nisip. Sybaritism, viață literară lucrativă, lincezeală punctată de mici ariviști care citesc cărțile numai cînd vor să le injure ori să le plagieze, și...tristă meserie și n-ai nimic de spus, cînd: Zădarnic patul sec al minții-l treieri Drapîndu-i golul ei cu reci imagini. Și totul înecat într-un torent de cuvinte, cuvinte-muste, cuvinte-inuzorii, cuvinte-ganlici, molecule de neant virulent și euforic, flori de hirtie umilind soacrile, crucile, amintirile... Nu, iubite cititorule, măcar o dată să nu abuzăm de cuvinte cînd evocăm steaua lui. Iată ochii lui mari, hieratici implorînd puțină tăcere: s-o păstrăm rezemîndu-ne fruntea de marmora sta-tuilor lui.

TRADUCERI FRANCEZE DIN OPERA POETULUI

însă, libertatea versului nu este metrică, ci ritmică, în așa fel că silabismului aritmetic, strofeii și dispoziției rimelor nu li se aduce nici o știrbire, și deci ochiul nu vede noul vers, rămî-nînd ca numai urechea să-l descopere la lectură.

De toate aceste caracteristici ale versului bacovian trebuie să țină seama orice traducător. Poezia sa nefiind de idei, nerespectarea rimei, a ritmului original și a celorlalte procedee tehnice, face ca ea să piardă tocmai elementele ce-i dau unicitate și farmec.

Din acest punct de vedere talmăcirile Mariei Holban și adaptarea lui Pierre Gamarra sînt superioare celor ale lui Claude Sernet.

Iată spre exemplu prima strofă din **Plumb** în ambele versiuni: „Ils dormaient lourd, les lourds cerceuils de plomb / aux fleurs de plomb et funèbre ornement / J'étais seul dans la tombe — L'âpre vent / faisait grincer les couronnes de plomb” (M. Holban); „Dormaient profondément les cerceuils de plomb / Tout l'apparat funèbre et les fleurs de plomb / Et seul dans le caveau, j'écoutais le vent / Les couronnes de plomb qui grinçaient sourment” (C. Sernet). Intrebuințarea de către Sernet a cuvîntului „l'apparat” face ca poezia să piardă mult din gravitate. La fel se întîmplă și cu alte poezii. De pildă, cunoscutele versuri: „Amorul, hidos ca un satir / Copil de generat — / Învinetît, transfigurat, / Ieri, a murit în delir” (Proză) devin: „L'amour hideux comme un faune / Enfant dégénéré / Blême et transfiguré / Hier, déliant, est mort”.

Sau versurile: „Printemps / Peinture parfumée et jeux de violet / Aux vitrines, des vers d'un poète inconnu; / Dans la ville, on entend le

soupir d'un valse” nu mai au nimic din începutul tulburătoarei poezii **Nervi de primăvară**: „Primăvară / o pictură parfumată cu vibrări de violet. / În vînture, versuri de un nou poet / În oraș suspînd un vals din fanfară”.

În schimb, echivalentele Mariei Holban, păstrează acele elemente esențiale, după cum spuneam, ale poeziei lui Bacovia — muzicalitatea și atmosfera.

Impresia de potop universal, de instaurare a unei toamne veșnic umede, de descompunere organică sînt admirabil respectate în versiunea poeziilor **Lacustră** și **Moină**: „Depuis des nuits qu'il pleut, j'entends / pleurer sans fin les éléments / Je suis seul, et je songe au temps / des habitations lacustres” (Lacustre); „L'hiver et l'automne / descendent les deux: / il pleut et il neige / il neige et il pleut” (Bruine).

Merită a fi reprodusă în întregime, pentru măiestria traducerii, cunoscuta **Amurg de iarnă**, în care simpla observație e convertită în mare artă: „Lourd crépuscule de sombre métal. / La plaine est blanche: un seul cercle infini, / taci-turme un corbeau, sur le ciel gris / fend l'horizon d'un trait diamétral. / Les arbres nus paraissent de cristal / vers moi montent les appels du néant / et le même corbeau, s'en retournant / fend l'horizon d'un trait diamétral”.

Citînd și recitînd opera lui George Bacovia te convingi că poate atrage pe traducătorii oricărei limbi, mai ales prin ceea ce într-un interesant articol poetul Ștefan Aug. Doinaș numea „modernitatea” ei, scriind: „Îndărătul recuzitei simboliste care, indiscutabil, i-a invadat opera, Bacovia exhibă o sensibilitate nădă, a unor stări limită care aparțin omului modern”.

permanențe

ERASMUS

Autor al unei opere impresionînd prin amploare și erudiție, Erasmus din Rotterdam (1467—1536) a fost unul din cei mai fecunzi învățați ai vremii sale. Alături de traduceri din Plutarh, Lucian, Xenofon, Isocrate, Euripide, ediții din Seneca, Suetoniu, Cicero, Pliniu, Aristotel, Titus Livius, Demostene, Terențiu, sau din principalii părinți ai bisericii — însoțite de un vast aparat critic, el a dat numeroase gramatici, tratate de morală ori politice și enorma culegere de sentințe, „adagiile”, extrase din autorii greci și latini însoțite de comentarii originale, — o adevărată enciclopedie a vremii, care-i asigură celebritatea. Poet, filolog, teolog, pedagog, care a dus toată viața o fanatică luptă împotriva ignoranței și obscurantismului, Erasmus a fost — într-un sens — chintesența spirituală a veacului său. Adevărat lumen mundi în acel veac al Renașterii și al Reformei, care l-a onorat și umilit deopotrivă, Erasmus trăiește în mod paradoxal în conștiința urmașilor prin una din operele pentru care a depus mai puțin eforturi și a avut mai mult de suferit în viață...

Visînd, prin Italia, în drum spre Anglia, apoi în locuința de la țară a lui Morus („cel mai scump dintre amici”), așteptînd să-i vină cărțile în mijlocul cărora îi eternizase figura pictorul Holbein, el compune în șapte zile „**Encomium Moriae sive declaratio in laudem stultitiae**” (Elogiul nebuniei sau cuvîntare spre lauda prostiei), în care — fără plan, fără intenția de a redacta o lucrare destinată tiparului — scrie a loisir tot ce-i trece prin cap despre oameni și viața lor. Publicată de Morus, căruia îi fu dedicată, la Paris, în 1511, această carte scrisă într-o doară, duce la condamnarea autorului ei ca eretic și blasfemator, și-i asigură în același timp gloria și audiența posterității. Atingînd pînă la finele sec. al XVI-lea, aproape 60 de ediții, tradusă în diverse limbi europene, această lucrare trece și azi drept una din cele mai originale creații ale Renașterii, o capodoperă a literaturii artistice europene.

Lovînd cu aceeași degajare în stările sociale ale vremii, în înalții prelați, papi, principii și regi, ca și în feudații inerti și pedanții scolastici, în călugării murdari, jurîști, militari, Erasmus dă cuvînt Nebuniei (Doamnei Moria sau Doamnei Stultitia) să-și rostească ea însăși cu emfază e-logiul axat pe ideea că ea și slujitoarele ei, Lingușirea, lubirea de sine (Filafția), Uitatea, Trîndăvia, Plăcerea, Smeiteala, Pofta ș. cl. constituie resortul vieții omenești și fac posibilă fericirea umană, perpetuarea speciei ș.a.m.d. Ca o zeitate atotputernică, ea dă oamenilor „sucul vieții”, fiind în același timp — cum spunea ea însăși — de folos zeilor și oamenilor, ea le asigură conviețuirea (prietenia, iubirea, căsătoria, politica etc. sînt tolerabile doar cu sprijinul ei, ca și războiul, „izvorul tuturor faptelor mari”). Nebunia e autoritatea supremă. Ea stă la baza vieții, la baza naturii omenești...

Luînd afirmațiile ei tale cuget, Nebunia emite sentințe cu care evident că Erasmus nu putea fi de acord. Putea — cu mîna pe inimă — admite acest „prînt al științei”, „părinte al studiilor”, „doctor universalis”, că prostia a fundat statul, ea a născut artele și că „pe culmile înțelepciunii nu se ajunge decît prin prostie”? Putea el scrie — în sensul propriu al cuvîntului — „ferice de cei prosti, vai de cei înțelepți”? Putea fi privit ca un emul al prostiei acest om cu fața „emaciată de studiu și de lectură”? Un apologet al războiului — omul care vedea în război „pacostea statelor”, „mormîntul dreptății”, „lucrul cel mai periculos care există”? Nu putem confunda astfel tezele acestui volubil discurs cu vederile intime ale filozofului. Erasmus contestă în fond ceea ce Nebunia susține. Cu amară ironie ei neagă tocmai ceea ce ea afirmă. Întreaga sa disertație, clădită pe soclul unei simulații, caracteristică ironiei ca figură de stil, afirmă în fond contrariul a ceea ce spun cuvintele sale. Erasmus glumește aci și, făcînd elogii nebuniei, pronunță în esență elogii înțelepciunii. Dar nu al oricărei înțelepciuni, ci al celeia care rezistă criticilor usturătoare a Nebuniei. Nebunia condamnă ea însăși cu verva și dezinvoltura unui bufon, care-și îngăduie să spună orice, jucînd aici rolul bufonului din teatrul lui Shakespeare, — tot ceea ce contravine principiilor bunului simț, moravuri și practici sociale ce încalcă legile firii. Așa se explică mesajul acestei lucrări, funcția satirică a ironiei ce-i stă la bază...

Erasmus condamnă — la drept vorbind — tipul falsului înțelept, al înțeleptului opac — așadar — insensibil, nereceptiv la pulsația vieții, egoist, suficient, pusilanim, care „nu ține la prietenia nimănui pentru că nu e prietenul nimănui”, care în fine — „osîndește, ca o sminteală, tot ce se întîmplă în viață și-și bate joc de orice...”. Inuman, așadar, inoportun, indenzirabil, inasimilabil, el stîrnește furia și indignarea legitimă: „cine n-ar fugi și nu s-ar îngrozi de un astfel de om ca de un monstru ori de altă arătare”? De unde întrebarea: „Lighioana asta cu astfel de apucături ar fi filozoful absolut”? Și răspunsul: „Ai zice că înțeleptul ăsta e un bustean, nu un om”...

E vorba, așadar, de înțeleptul posac, rupt de viață, străin umanității. Dar de aici pînă la teza că înțelepciunea — în genere — e o „pedică în cîrmuirea treburilor obștești”, că „înțeleptii nu sînt de nici un folos”, vorbind — în principiu — de „pacostea asta a înțelepciunii” — e o

distanță pe care Erasmus nu o ignoră și nici nu se gîndește a o suprima. El contestă de fapt pe „proștii poezi, retori, scriitori („scriitorășii”), proștii teologi, proștii filozofi și matematicieni („care se cred singuri înțelepți”), care disprețuiesc „vulgul profan”, avînd cuvinte aspre la adresa lor; după cum în același timp se pronunță împotriva colțarilor buni de gură, limbuți, logomahi, isteți juisori, „băieți buni”, „drăguți”, „buni tovarășii de chef”, „comesenii convesivi”, demascînd goliciunea lor interioară.

Conturînd — prin contrast — un profil ideal al înțeleptului — om de bun simț, activ și util, om cu mîntea întregă (înțelegînd prin aceasta „dreapta cumpănire a valorii lucrurilor”), nobil — văzînd în virtute unicul izvor al nobleței, uman — admînd în eleganță dictionul **nihil humanum a me alienum**, ostil oricăror arguții oțioase, și care fără a fi orbit de filafție, ține „a voi să fii ceea ce ești”, fără a te îndepărta de „căluza naturii”, Erasmus aprobă pe înțeleptul care se deosebește de prost tocmai prin faptul că acela ascultă de patimă, pe cînd el ascultă de rațiune. Opunînd deci tipului unui „filozof-măscărici”, prețins „model de înțelepciune”, care „și-a prăpădit copilăria și tinerețea să agonisească știință și care și-a pierdut anii cei mai frumoși în vederi neîntrerupte, în griji și osteneli, și care nici în restul vieții n-a gustat o fîrmîm de plăcere”, mereu cruțător, sărac, trist și mofluz, nedrept și aspru cu sine însuși, plictisitor pentru alții și urît de ei, palid, slab, ofuscă și îmbătrînit prea devreme, „pe cale de a fugi din viață înainte de sorocul potrivit”, Erasmus substituie unui concept feudal idealul umanist al Renașterii, definind însuși miezul acestei lucrări.

Ceea ce presupune o nouă perspectivă asupra vieții, o nouă scară a valorilor, prin care cartea trăiește și azi.

Erasmus nu mai e aci un ascet rafinat, „cufundat în el însuși”, cu figura „uscată, oarecum conservată”, care ne duce cu gîndul la „ferestre închise, la sobe încinse și praf de cărți, la nopți de veghe și zile pline de lucru” — cum scria Ștefan Zweig, evocînd imaginea unui om care „nu trăiește în plină viață, ci în gîndire”. Ci, „marele critic al timpului său”, care — ca și în „Colocvii” (dialoguri ce aduc în scenă personaje contemporane, țigoveții și soldați, negustori, filozofi, episcopi și abazi, călugări și preoți, ca într-o adevărată „comedie umană”), coboară în viață. Omul călare, trecind neobosit din oraș în oraș, la răsucii și la hanuri notînd observații asupra oamenilor, interesîndu-se de soarta lor. Eliberat de erudiție și pedanterie (deși autorul „Adagiilor” cu imensa-i cultură îl însoțește mereu) Erasmus e aci „pătrunzătorul critic al epocii”, care călătorește prin Franța, Flandra, Anglia, Italia, care cunoștea în fond viața.

Omul căruia natura îi turnase în artere „un singe subțire, spălăcit, potolit”, cu pielea „ca un pergament cenușiu”, de o vitalitate insuficientă, devine aci un apologet al vieții și în același timp zeflemistul ce atacă — într-adevăr — fin, dar puternic, suaviter in modo, sed fortiter in re. Luîndu-și haina pestrilă a bufonului, boneta cu ciucuri și clopoței, „Nebunia își poate permite orice și prin fraze năstrusnice, care trebuie întoarse spre a fi înțelese, ea spune adesea pe șleau lucruri grave care pot fi admise ad literam”. Astfel, Erasmus spune tot ce gîndește, ce simte, ce știe, fără nici o perdea. Scriînd, bunăoară, că „regiul urăsc adevărul”, ori, „capetelor încoronate le plac mai mult prostii decît înțelepții”, — el nu mai glumea. După cum, scriînd că „domnitorii își închipuie că și-au împlinit datoria de domnitor dacă fac dese partide de vînătoare, dacă cresc cai de rasă, dacă vind slujbe și dregătorii în folosul lor personal și născocesc metode noi de a ușura pungile cetățenilor spre a le umple pe ale lor”, el vorbea serios. De asemenea, rîzînd de înțelepții care „tot filozofînd asupra norilor și ideilor, măsurînd labele unui purice și admirînd glasul țîntarului, au uitat să deprîndă și arta de a trăi în mijlocul oamenilor” el lovea fără milă în acei filozofi ce „dunesc a opați”, „maniacii quidditătîilor și ecceitătîilor”, care despîcă firul în patru și-și macină vremea în discuții sterile, vorbe deșarte — nimicînd pe înțelepții „buni de nici o treabă în viața de toate zilele”. La fel, referîndu-se la război („pentru care trebuie cit mai multă îndrăzneală și cît mai puțină minte”) el făcea afirmații raționale prin care vorbea în fond nu Nebunia, ci înțelepciunea autorului însuși.

Așa se explică ecoul puternic al acestei lucrări care oferă în formele cele mai nuanțate ale ironiei o splendidă satiră a vremii sale.

Scosă din circulație, trecut în **Index librorum prohibitorum**, în 1554, „Lauda Nebuniei”, a avut, prin reacție, un succes colosal. Afirmații ce par azi firești, onorabile și oricum scuzabile, în urmă cu patru sute de ani trebuiau să producă scandal. Critic al arbitrarului, al bunului plac al regilor și curtenilor lor, al moravurilor, în numele unui înalt ideal, Erasmus nu mai e un homo prose, ci o consecință a vremii. De aci vigoarea și forța acestei lucrări prin care el nimeră într-adevăr — cum scria Zweig — „în inima timpului său”, din contactul cu viața epocii lui, privită sub specie aeternitatis.

Al. Husar

elogiul nebuniei

permanențe